

Необхідно зауважити, що за діяння, передбачені в диспозиціях статей 142 КК Литовської Республіки та 134 КК України жінка, яка дає згоду на здійснення абортів не несе відповідальності взагалі. Законодавство більшості європейських країн дозволяє за бажанням жінки проводити цю операцію, але, наприклад, в Польщі вільне здійснення абортів є обмеженим, а переривання вагітності з порушенням встановлених правил тягне за собою дуже суворе покарання. Крім того, нещодавно польський парламент ухвалив у першому читанні законопроект, який передбачає повну заборону абортів без жодних винятків і встановлює кримінальну відповідальність для кожного, хто причетний до абортів.

У світі немає єдиного підходу до визначення морального та правового статусу абортів і законодавство кожної країни регулює дане питання по-різному. Литовська Республіка та Україна належать до країн, проведення абортів в яких є легальним, а відповідальність настає лише за проведення процедури з порушенням низки правил та вимог. Встановлення заборони на проведення легальних абортів може призвести до збільшення кількості незаконних абортів, що в свою чергу може спричинити більшу шкоду життю та здоров'ю жінки, яка зважилась на здійснення операції.

УДК 343.211

ОРЛОВСЬКА Наталія

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВЕ ЗАОХОЧЕННЯ В КОНТЕКСТІ ЗАПРОВАДЖЕННЯ ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ

Заохочення – одне з актуальних питань кримінально-правової науки і доктрини. Однак, хоча доречність заохочувальних норм у кримінальному законодавстві вже не викликає сумнівів, до сьогодні не сформовані загальні погляди на імперативність/диспозитивність заохочувальних норм, їх відношення до певного виду (видів) кримінально-правових приписів, функцій заохочення, його заходів (їх видів та форм) тощо.

Наш погляд, складовою дослідження кримінально-правового заохочення, яка залишається до сьогодні досить проблемною – його роль в процесі реформування системи кримінальної юстиції, зокрема, для запровадження відновного правосуддя.

Вбачається, що відновне правосуддя являє собою не лише особливу організацію та спрямування процесуальної діяльності, а й відповідну систему кримінально-правових приписів. Бо саме кримінальне право визначає юридичну підставу конфлікту (вид злочинної поведінки) та можливі види реакції на нього (зокрема, покарання, звільнення від кри-

мінальної відповідальності, покарання та його відбування тощо). Процесуальне право на підставі матеріальних положень визначає форми діяльності уповноважених законом суб'єктів зі встановлення факту конфлікту та реалізації певної реакції (О.В. Сумачев, 2003). Як свого часу зазначив Х.Зер, саме кримінально-правові норми визначають парадигму кримінальної юстиції (Х. Зер, 2002).

Таким чином, запровадження відновного правосуддя має починатися з формування кримінально-правових норм, що дозволяють побачити у злочині конфлікт сторін та регламентують такі моделі його розв'язання, які дають можливість відновити становище його учасників.

Щодо визначення ролі кримінально-правового заохочення в контексті запровадження відновного правосуддя існує, як вбачається, низка концептуальних проблем.

Перша з них полягає у тому, що відновне правосуддя переважно пов'язується із відновленням соціальної справедливості, тобто з метою покарання, але таке бачення видається неточним. Відновлення соціальної справедливості не може вважатися метою покарання, адже уявлення про справедливість входять у колективні стереотипи у сфері права, сформовані в історико-культурному процесі розвитку суспільства. Ці стереотипи задають відносну єдність оцінок правового порядку та правових очікувань стратифікованих груп на адресу політико-правових інститутів (І.О. Петрулевич, 2009). Легітимація кримінального права фактично відбувається на основі соціокультурних уявлень про три аспекти: які з суспільних відносин є настільки цінними, що мають охоронятися кримінальним законом; який ступінь соціальної шкідливості посягань ці відносини; якою має бути реакція на порушення заборон. Іншими словами, у сфері кримінального права через дихотомію «законно/кримінально протиправно» оформлюються аксіологічні уявлення «справедливо/несправедливо».

Але ототожнювати соціокультурні уявлення про реакцію на порушення кримінально-правової заборони лише із покаранням є очевидним перебільшенням. Ще здавна у суспільстві під час конфліктів гостро поставала проблема примирення сторін (щодо України це показала А.М. Гриб у дисертаційному дослідженні «Становлення та розвитку інституту примирення на українських землях (IX ст. -1917 р.)», 2015).

Таким чином, пов'язувати справедливість винятково з покаранням означає істотно звужувати спектр можливостей кримінального закону в рішенні поставлених перед ним завдань. У зв'язку із цим можна говорити про те, що не тільки покарання, а й будь-які заходи кримінально-правового впливу мають розглядатися з точки зору відновлення соціальної справедливості.

Друга проблема полягає у непорозуміннях із сутністю кримінально-правового заохочення. Так, ряд вчених зводять останнє переважно до

відшкодування шкоди потерпілому, образно зазначаючи, що якщо сучасне кримінальне право вважати страховою конторою, тоді відшкодування шкоди можна розглядати як компенсацію страхових ризиків потерпілих, але таке бачення веде до відмови від кримінального права (В. М. Бурлаков, 2005). Але сенс заохочення полягає у тому, що воно дозволяє перевести систему координат від «держава – злочинець» до «потерпілий – злочинець»; забезпечити повне відшкодування потерпілому завданої моральної та матеріальної шкоди; налагодити громадський контроль за розв'язанням кримінально-правового конфлікту (П. В. Хряпінський, 2010).

Звернемо увагу, що заохочення не може обмежуватися (повністю або переважно) питаннями відшкодування або компенсації шкоди потерпілому від злочинів. Тим більше, що відновлення справедливості – це не тільки індивідуальні почуття учасників кримінально-правового конфлікту, але й відображення завдання відновлення цілісності суспільства (зокрема, ресоціалізація, соціальна реабілітація, соціальна та професійна реадaptaція засудженого). Цього можна досягти, застосовуючи заходи кримінально-правового заохочення – зменшуючи кримінально-правові обтяження в обмін на позитивну посткримінальну поведінку винної особи.

Третя проблема полягає у тому, що розуміння відновного правосуддя почасти зводиться лише до процедурних аспектів.

Так, прагнення до реформування систем кримінальної юстиції втілювалося у Концепції реформування кримінальної юстиції України (2008) та Концепції розвитку кримінальної юстиції щодо неповнолітніх в Україні (2011).

У Концепції реформування кримінальної юстиції України, в основу якої було покладено ідею гуманізації кримінального законодавства, розширення застосування відновних процедур і примирення, відновне правосуддя передбачено запровадити для примирення потерпілих і правопорушників та усунення наслідків, спричинених злочином. Однак жодного слова стосовно реформи кримінального законодавства як матеріального підґрунтя відновного правосуддя у документі немає.

Вельми опосередковано це питання зачіпається у контексті розбудови системи кримінальної юстиції для неповнолітніх, коли йдеться про розширення кола суб'єктів (волонтери, медіатори), які потенційно зможуть брати участь у здійсненні виховного впливу на неповнолітніх. Тут було б доречним хоча б у загальних рисах окреслити напрями реформування застарілої системи примусових заходів виховного характеру, однак про це у спеціалізованій (!) Концепції не згадується.

Хибна, як на нашу думку, позиція запровадження відновного правосуддя без кримінально-правової складової була продовжена і пізніше.

Зокрема, у 2012 р. була оприлюднена низка рекомендацій робочих груп «Національний Конвент України щодо ЄС», які запропонували дорожню карту наближення українського законодавства до *Acquis* ЄС, у том числі й у сфері кримінальної юстиції: третя робоча група «Перспективи співробітництва України та ЄС у сфері юстиції, свободи та безпеки» зазначила принципову необхідність «розширення сфери застосування відновних і примирних процедур, створення нових процедур без застосування покарання, що сприяють виправленню особи, яка опинилася у конфлікті із законом, та попередженню вчинення нею нових злочинів».

У свою чергу, в Стратегії реформування судоустрою, судочинства та суміжних правових інститутів на 2015-2020 роки, схваленої Указом Президента України від 20.05.2015 р., констатується, що «на сьогодні система правосуддя не виконує поставлені перед нею завдання на належному рівні». Стратегія наголошує на необхідності «вдосконалення матеріальної та процесуальної законодавчої бази для наближення українського законодавства до *Acquis* ЄС у секторі кримінальної юстиції». Але при цьому відновне правосуддя взагалі не згадується, не говорячи вже про кримінально-правову його складову.

З огляду на зазначене, наголосимо, що кримінально-правове заохочення є інструментом відновлення справедливості. При цьому, на відміну від покарання, воно забезпечує різносторонність вирішення завдань захисту особи, суспільства та держави від кримінально протиправних посягань. Заохочувальні кримінально-правові приписи складають матеріально-правову основу відновного правосуддя і втілюють можливості сторін конфлікту (включаючи державу) взаємовигідно вийти із ситуації. Таким чином, кримінально-правові заохочувальні норми є засадничими чинниками становлення оновленої моделі кримінальної юстиції.

УДК 343.21

ТОПЧІЙ Василь

ВПРОВАДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРОСТУПКУ В КРИМІНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ЯК ДЕКРИМІНАЛІЗАЦІЯ ДІЯНЬ

На думку більшості науковців кримінальний проступок – це діяння, за яке передбачене покарання у виді арешту на строк не більше шести місяців, обмеження волі на строк до двох років або інше, більш м'яке покарання за винятком основного покарання у виді штрафу в розмірі понад тисячу неоподаткованих мінімумів доходів громадян [1].

В адміністративному праві визначено проступки як протиправна, винна дія чи бездіяльність, яка посягає на державний або громадський